
ОСОБЛИВА ДИТИНА: навчання і виховання

НАУКОВИЙ, НАВЧАЛЬНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 (85) СІЧЕНЬ – ЛЮТИЙ – БЕРЕЗЕНЬ 2018
ВИХОДИТЬ ЧОТИРИ РАЗИ НА РІК

Схвалено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки НАПН України
(протокол № 3 від 05.03.2018 р.)
ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68835

Заснований у 1995 р. З 1996 р. по 2012 р. видавався під назвою «Дефектологія»;
з 2013 р. – «Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання»;
з 2014 р. видається під назвою «Особлива дитина: навчання і виховання»
(«Exceptional child: teaching and upbringing»)

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації,
серія КВ № 20491-10291 ПР від 31.12.2013 р.

ЗАСНОВНИКИ

Державне інформаційно-виробниче підприємство видавництва «Педагогічна преса»
Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України

Внесений до Переліку наукових фахових видань України, у яких публікуються результати
дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата
і доктора наук у галузі педагогіки (корекційна педагогіка) і психології.

Видання індексується: EBSCO Education Source,
Index Copernicus (ICV 2015:47.16), MIAR (ICDS 2015:4.279), Google scholar,
«Україніка наукова» (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України
тел.: (044) 440-42-92

Матеріали для публікації надсилати електронною поштою e-mail: ispjournal@ukr.net

Інформація для авторів, рецензентів, повідомлення, хроніки, події,
коментарі на сайті журналу: <http://csnukr.in.ua>

АДРЕСА ВИДАВНИЦТВА «Педагогічна преса»:

03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3
тел. (044) 456-37-32; (044) 456-37-02

www.pedpresa.com.ua

e-mail: 2345255@ukr.net

© Усі права захищено. Жодна частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути копіюваними
чи відтвореними в будь-якій формі і будь-якими засобами – як електронними, так і фотомеханічними, зокрема через ксерокопіювання,
запис або комп'ютерне архівування, без письмового дозволу видавця. За достовірність фактів, дат, назв і правильність цитування відповідають автори.
Редакція зберігає за собою право рецензування, редагування та скорочення статей без згоди автора,
може публікувати статті в порядку обговорення, не поділяючи поглядів автора. Рукописи не повертаються.

EXCEPTIONAL CHILD: teaching and upbringing

The journal is a scientific, educational, informational, methodological publication journal

№ 1 (85) JANUARY – FEBRUARY – MARCH 2018
PUBLISHED 4 TIMES A YEAR

SUBSCRIPTION INDEX 68835

Founded in 1995, published since 1996.
Previous titles of the Journal: 1996 – 2012: «Defektolohiia»;
2013: «Defektolohiia. Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia»;
since 2014: «Exceptional child: teaching and upbringing»
Certificate of State registration of a print medium KB № 20491-10291 ПП of 31.12.2013

FOUNDERS OF THE JOURNAL:

Publishing House «Pedagogichna Presa».
Institute of Special Pedagogy The National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The journal included in the List of leading peer-reviewed research publications approved by the Higher Attestation Commission (VAK) of Ukraine to publish the key findings from research theses for candidate's and doctoral degrees in pedagogy and psychology.

The journal is indexed and abstracted in: EBSCO Education Source, Index Copernicus (ICV 2015:47.16), MIAR (ICDS 2015:4.279), Google scholar, Ukrainika scientific (Vernadsky National Library of Ukraine)

EDITORS' OFFICE

Address: Berlynskogo str., 9, Kyiv, 04060, Ukraine

Tel.: +38 (044) 440-42-92

Please, email your submissions for publication at ispjournal@ukr.net

<http://csnukr.in.ua>

PUBLISHING HOUSE

Address: Olexandra Dovzhenka str. 3, Kyiv, 03057, Ukraine

Tel.: +38(044) 486-37-32

e-mail: 2345255@ukr.net

<http://www.pedpresa.com.ua>

Nina BERIZKO – professional editor
Oksana FEDORENKO – executive editor
Nina CHEHOVSKA – copy editor, proofreader
Alexandra MAKARENKO – computer page-proofs

© All rights reserved. No part, element, idea or layout of this publication may be copied or reproduced in any form and by any means, whether electronic or photomechanical, e. g. by photocopying, recording, or including in computer archives, without a prior written consent of the publisher. The authors are responsible for the accuracy of facts, dates, names and correct citations. The editorial office reserves the right to edit and reduce the length of submissions without authors' consent. It may also publish papers for the purposes of discussion, without sharing the views of the author. The editorial office does not return the manuscripts

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Засенко В. В., доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, директор Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України (Україна)

Заступник головного редактора

Колупаєва А. А., доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з наукових питань Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України (Україна)

Заступник головного редактора

Лорман Т., доктор філософії, професор,
факультет освіти коледжу Університету Конкордія (Канада)

Бех І. Д., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України (Україна)

Ванчова А., доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Університету Я. Коменського (Словаччина)

Кульбіда С. В., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (Україна)

Кобильченко В. В., доктор психологічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії тифлопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (Україна)

Крокер Ш., доктор філософії, викладач Університету ім. Гранта МакЮена (Канада)

Максименко С. Д., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, директор Інституту психології НАПН України ім. Г. С. Костюка (Україна)

Мороз Б. С., доктор біологічних наук, директор з наукових питань Науково-виробничого підприємства «ВАБОС» (Україна)

Макгі Річмонд Д., доктор філософії, доцент факультету освіти Університету Вікторія (Канада)

Музика-Фуртак Є., доктор педагогічних наук, науковий співробітник Кафедри логопедії та прикладного мовознавства Університету Марії Кюрі-Склодовської (Польща)

Петришин Р., доктор соціології, директор Українського центру засобів і розвитку Університету ім. Гранта МакЮена (Канада)

Прохоренко Л. І., доктор психологічних наук, завідувач лабораторії інтенсивної педагогічної корекції Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (Україна)

Скрипник Т. В., доктор психологічних наук, професор кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Супрун М. О., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри пенітенціарної педагогіки та психології Інституту кримінально-виконавчої служби (Україна)

Таранченко О. М., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (Україна)

Хохліна О. П., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психологічних дисциплін Національної академії внутрішніх справ, (Україна)

Симоненко Т. В., начальник відділу інклюзивної освіти та інтернатних закладів Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України (Україна)

Відповідальний секретар

Федоренко О. Ф., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (Україна)

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА — ОСВІТА ДЛЯ ВСІХ

Алла Колупаєва

Освітнє реформування: методологічні та стратегічні виміри освіти дітей з особливими потребами _____

7

Олена Мартинчук

Підготовка фахівців у галузі спеціальної освіти: нові підходи _____

14

НАУКА — ПРАКТИЦІ

Микола Ефименко, Микола Мога

Онтогенетичний принцип у корекційному фізичному вихованні дітей раннього віку зі спастичним типом рухових порушень _____

29

Ірина Мартиненко

Психокорекційні технології комунікативного розвитку дітей із системними порушеннями мовлення первинного ґенезу _____

36

Олена Хохліна

Особливості формування розумової сфери в учнів із різними інтелектуальними можливостями у процесі виконання навчально-практичних завдань _____

45

ПОШУКИ І ЕКСПЕРИМЕНТИ

Катерина Зелінська-Любченко

Проблема подолання моторної алалії у дітей в умовах закладу освіти _____

55

Інна Луценко

Організація діяльності асистента вчителя: досвід Чехії _____

64

Тетяна Озерова

Моделювання та практичне забезпечення розвитку регіонального освітнього інклюзивного простору (на прикладі Запорізької області) _____

72

Зоряна Удич

Формування предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища _____

85

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Зоряна Удич, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль, Україна, u-z@ukr.net

У статті уточнено поняття предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища. Проаналізовано функції, складові, принципи та фактори предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища. Визначено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: предметно-просторове середовище, інклюзивне середовище, загальноосвітній заклад.

Зоряна Удич, Тернопольский национальный педагогический университет имени В. Гнатюка, г. Тернополь, Украина

Формирование предметно-пространственной инклюзивной образовательной среды

В статье уточнено понятие предметно-пространственной инклюзивной образовательной среды. Проанализированы функции, составляющие, принципы и факторы предметно-пространственной инклюзивной образовательной среды. Определены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: предметно-пространственную среду, инклюзивное среду, общеобразовательное учреждение.

Zoriana Udych, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University Ternopil, Ukraine

Formation of the subject-spatial inclusive educational environment

In the article on the basis of an integrated approach, the concept of the subject-spatial environment of an inclusive general educational institution has been clarified; educational-developmental and educational functions of this environment have been proposed and justified; the priority principles and factors of designing the subject-spatial environment of an inclusive general educational institution have been defined; the components of this environment have been proposed and described in accordance with spatial and subject complexes and priorities of the most advanced scientific research have been determined.

In particular, in the article the subject-spatial environment of an inclusive general educational institution has been defined as a particularly organized by space and time set of material things and equipment, which surround the subjects of the teaching and educational process. The author,

among the main components of the inclusive subject-spatial environment, has identified all objects (natural and man-made) that are directly involved in the Education process and influence the organization. Particular attention is paid to the functions of the subject-spatial environment of the inclusive general educational institution, namely, ideological, developmental, orientational, motivational, image, healthcare, organizational, consumer, communicative, recreational. The author divides all the components of the object-spatial environment into two groups and groups them: the subject (tools and instruments training, equipment, furniture, the results of students' creative activity, individual subjects, decor) and spatial (administrative-methodical, educational, recreational, correctively developing). The article proposes methods of information transfer with pictorial images and Braille script lettering, as well as the use of special forged tiles with reefs to regulate the movement of students in the educational institution, ensuring information accessibility. In order to form an effective subject-spatial environment of an educational institution, it is suggested to take into account a number of factors: psychological, psychophysical, physical, visual, auditory, tactile and anthropometric.

This article does not cover all issues. Therefore, the direction of further research is determined in the article.

Keywords: subject-spatial environment, inclusive environment, general educational institution.

Поняття «простір» є предметом досліджень багатьох наук, серед яких не лише філософія, психологія та педагогіка, а й біологія, фізика, геосоціосистемологія, інвайронментологія, архітектура, естетика, культурологія, мистецтвознавство та ін. Загальним для них є тлумачення «простору» (латинське: *spatium*) як протяжність, обсяг, у якому розташовані предмети і відбуваються події. Простір характеризує співіснування об'єктів, їх протяжність і структурність, взаємне розташування. Щодо поняття «предмет», то трактують його однозначно – це річ, матеріальний об'єкт; а «предметне середовище» – це сукупність просторово пов'язаних об'єктів, що оточують людину, призначених для організації процесів життєдіяльності або для задоволення її матеріальних і духовних потреб [1].

Саме поняття предметно-просторове середовище не є новим у педагогіці. Воно стало предметом уваги багатьох видатних педагогів, які досліджували його вплив формування особистості дитини, вимоги до його облаштування. Так, ще на початку минулого століття М. Монтессорі порушила питання про організацію розвивального середовища. Вона вважала вільну самостійну діяльність у створеному педагогом просторово-предметному середовищі найважливішою передумовою розкриття дитиною внутрішнього потенціалу, акцентувала на необхідності створення такого середовища, яке відповідало б потребам дитини [2]. Про вирішальне виховне значення предметного середовища наголошував також і В. Сухомлинський: «Виховання середовищем, обстановкою, створеною самими учнями, речами, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна з найтонших сфер педагогічного процесу» [4, 89].

Останнім часом також активно обговорюються питання архітектури та дизайну освітніх закладів, їх роль в організації навчально-виховного процесу, адже за твердженням І. Середюка, архітектура знаходиться в тісному взаємозв'язку з людиною та входить в інформаційно-комунікаційний процес [4, 52]. Головним чином, архітектурно-планувальне рішення будівлі загальноосвітнього закладу та її прибудинкової ділянки чи приміщень впливає на предметно-просторове наповнення.

Проблематику предметно-просторового середовища, його впливу на формування особистості, організацію навчально-виховного процесу досліджувало впродовж останній двох століть чимало практиків та науковців, що свідчить про її актуальність. І. Підласий, В. Рубцов, В. Слободчиков, Є. Степанов, В. Ясвін. Вагомий внесок у цей процес здійснили як українські, так і зарубіжні дослідники: А. Богуш, С. Дерябо, Ю. Абрамова, Г. Ковальов, К. Крутій, В. Мойсеюк, Н. Лебедева, В. Панова, В. Орлова. Вважаємо, що найбільш розроблене питання предметно-просторового середовища у дошкільній педагогіці, досі актуальними є праці Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна та ін. У контексті впровадження інклюзивної системи навчання, проблема побудови предметно-просторового середовища середньої загальноосвітньої школи набуває нового значення та актуальності. З-поміж українських авторів, чії праці присвячені її розв'язанню, відзначаємо Т. Ернст, Д. Косенка, О. Мезенцеву, С. Мигаль та ін.

Аналіз джерельної бази свідчить про недостатню розробленість питання предметно-просторового середовища інклюзивного загальноосвітнього закладу, що є актуальним у контексті нового Закону «Про освіту».

Мета статті полягає у визначенні складових предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища і шляхів його формування.

Вважаємо, що найбільш ґрунтовно питання предметно-просторового середовища життєдіяльності людини як цілісної структури внутрішнього та зовнішнього простору, розкриті у С. Мигалі. Автор визначає предметно-просторове середовище як «багатовимірний векторний феномен, сукупність природних і штучно створених просторів та їх предметне наповнення, що знаходяться у постійній взаємодії з людиною» [5, 198]. Проектування та реконструкція предметно-просторового середовища загальноосвітнього закладу є важливим у впровадженні інклюзивного навчання, оскільки спеціально облаштоване фізичне середовище, підібрані предмети та матеріали, застосовувані ресурси та методика можуть гарантувати ефективність спільного навчання учнів з інвалідністю та з типовим розвитком [6].

Предметно-просторове інклюзивне освітнє середовище визначаємо як особливо організовану в просторі та часі сукупність матеріальних речей і обладнання, які оточують суб'єктів навчально-виховного процесу.

Узагальнюючи результати досліджень Т. Ернст, Д. Косенка, О. Мезенцевої, С. Мигалі, основними складовими інклюзивного предметно-просторового середовища визначаємо всі об'єкти (природні та антропогенні), котрі:

- *безпосередньо задіяні* в едукативному процесі: меблі, обладнання, прилади, допоміжні засоби навчання; предметні результати навчальної та творчої діяльності учнів школи;

• *впливають на організацію* едукаційного процесу: архітектурне рішення освітнього закладу; екстер'єр навчального закладу; облаштування пришкольньої ділянки та додаткових приміщень (спортивного майданчика, басейну, лабораторій та ін.); дизайнерські рішення щодо інтер'єру школи (облаштування навчальних аудиторій, корекційно-реабілітаційних та медичних приміщень, приміщень для масових заходів (актова та спортивна зали, їдальня, бібліотека) та педагогічного колективу, адміністрації школи); рекреаційні зони; санітарно-гігієнічні приміщення побутового характеру (гардеробні, вбиральні, умивальні кімнати, душові, їдальня); дрес-код суб'єктів школи (учнів, педагогів, обслуговуючого персоналу); середовище та засоби пересування (шкільні коридори, пандус, поручні, ліфт, ескалатор, траволатор), декор.

Концепція предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища сьогодні лише формується. Так, Т. Ернст виділяє такі аспекти формування концепції архітектурного середовища навчального закладу як образний, просторово-планувальний, сенсорний, екологічний, що співвідносяться з можливостями для психічного, духовного, фізичного та розумового розвитку дитини. При цьому авторка презентує предметно-просторове середовище школи як комплекс можливостей для розвитку дитини [7]. Натомість, Д. Косенко акцентує на розвивальній функції предметно-просторового середовища, формування його засобами необхідних для учнів компетентностей [8].

Вважаємо, що основою концепції предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища є принципи архітектурної доступності та основні підходи ергономіки. Показниками ефективності такого середовища визначаємо: врахування фізичних можливостей усіх учасників навчально-виховного процесу у школі; збереження і, по мірі можливості, відновлення здоров'я учнів та педагогів; висока ефективність усіх видів навчально-виховної діяльності у школі; організоване дозвілля; почуття затишку та безпеки; мейнстрімінг. Зазначимо, що мейнстрімінг (mainstreaming – англ. «загальний потік») передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з інвалідністю та їхніми однолітками (найчастіше – це позаурочна форма спілкування: участь у спільних масових заходах, гуртках, факультативах, органах учнівського самоврядування тощо), що є одним із завдань інклюзивної системи навчання [9].

З однієї сторони, предметно-просторове освітнє середовище забезпечує оптимальні умови для надання якісних освітніх послуг: формування моральних якостей та ціннісних установок учнів, їх життєвих компетентностей; отримання ними досвіду взаємодії із людьми з типовим розвитком та різними формами інвалідності; розвиток в учнів самостійності, здатності долати труднощі та перешкоди; творче самовираження та самовизначення учнів; отримання ними якісних знань. А з іншої – є показником професійної творчості та компетентності педагогів, інноваційності підходів менеджера закладу до організації навчально-виховного процесу й рівня взаємодії освітнього закладу із соціальними інституціями.

До основних функцій предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища відносимо: *світоглядну* – формування ціннісних, мольних духовних, есте-

тичних установок; *розвивальну* – формування мислення, уяви, фантазії, життєвих компетентностей; *орієнтувальну* – надання інформації про можливості середовища, переміщення у просторі закладу, доступних для цього обладнання, повідомлення правил та етикету взаємодії учасників закладу, вимог до поведінки із предметами; *мотиваційну* – стимулювання до взаємодії усіх учасників освітнього закладу, самовираження, самопрезентації, здійснення особистого внеску в досягнення навчального закладу; *іміджеву* – створення первинного уявлення про особливості закладу; *здоров'язберігальну* – збереження психофізичного та емоційного здоров'я учнів та педагогів; *організаційну* – створення умов для проведення навчального процесу та виховних заходів; *споживчу* – вільний доступ до усіх предметно-просторових рішень та можливість довільного користування ними усіма учасниками освітньої установи; *комунікативну* – налагодження комунікації між учасниками освітнього закладу; *рекреаційну* – забезпечення умовами якісного дозвілля, відпочинку, психофізичного відновлення.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що найбільш ґрунтовно проблема предметно-просторового освітнього середовища розроблена у дошкільній педагогіці. Зокрема, пріоритетним у функціонуванні дошкільного навчального закладу визнано предметно-розвивальне середовище, до якого найчастіше відносять навчально-методичний комплекс, комплекс забезпечення життєдіяльності та оздоровчий лікувально-профілактичний комплекс [10, 128].

Узагальнення цього досвіду, на основі визначених особливостей організації інклюзивного навчання та різних підходів до виявлення структури предметно-просторового освітнього середовища дало можливість визначити основні його складові, які необхідні для гармонійного розвитку учнів в інклюзивних умовах навчання (табл.).

Таблиця

Складові предметно-просторового освітнього середовища

Аспект	Комплекс	
Предметний	Засоби і прилади навчання (сприяють організації навчального процесу)	Технічні засоби навчання; об'єкти навколишнього середовища взяті в натуральному вигляді або препаровані для навчальних завдань; діючі моделі; макети і муляжі; прилади і засоби для демонстраційних експериментів; графічні засоби; підручники і навчальні посібники
	Обладнання (забезпечує безперешкодне пересування простором і перебування у ньому)	Пандуси, поручні, ліфт, прилади освітлювання та провітрювання, ескалатор, траволатор
	Інформаційно-символічний (здійснює інформування, організовує простір, акцентує на філософії закладу)	Графічні зображення, схеми розташування комплексів навчального закладу, карти приміщення, національні та загальнолюдські символи, розклад уроків, дошка оголошень, шкільна документація

	Меблі (створюють комфортні умови для діяльності)	Парти, стільці, настінні дошки, інтерактивні дошки, вішалки, меблі для їдальні та лабораторій (фізики, хімії тощо), трибуни, стінки, книжкові шафи, дошки оголошень, індивідуальні бокси, м'які меблі для відпочинку
	Результати творчої діяльності учнів (презентують досягнення учнів, спонукають їх до самовираження)	Експозиції, виставки
	Індивідуальні предмети (формують уявлення про ставлення суб'єктів до навчально-виховного процесу)	Речі та одяг учнів та педагогів, наявний дрес-код, облаштування робочого місця, декор учнівських боксів для збереження індивідуальних речей
	Декор (спеціальні елементи естетичного оформлення, що створюють емоційний фон, акцентують на цінностях)	Усі елементи екстер'єру та інтер'єру: ландшафтний дизайн, графіті, настінні малюнки, вазони із кімнатними рослинами, фото, мозаїка, вітраж, оздоблення підлоги, картини, кований декор, скульптури, рельєфні зображення, фантани, барельєфи на стінах, додаткові елементи декору, оформлення вікон, колон, сходів тощо
Просторовий	Адміністративно-методичний (створює умови для роботи менеджерів та педагогів освітнього закладу)	Кабінети адміністрації освітнього закладу, методкабінети, кабінети фахівців, господарські приміщення, кімната учня / органів учнівського самоврядування, приміщення для зустрічі з батьками і проведення засідань команд супроводу учнів з інвалідністю
	Навчальний (створює умови для організації навчальної діяльності учнів)	Навчальні аудиторії, предметні кабінети (біології, хімії, фізики, історії тощо), лабораторії
	Комплекс забезпечення життєдіяльності (забезпечує комфортними умовами для задоволення фізіологічних та інших потреб)	Їдальня, побутові приміщення (душові, туалети, умивальники при їдальнях та буфетах, гардеробні, приміщення для переодягання при спортивних залах та басейні)
	Рекреаційний (надає можливість емоційного, психофізичного відновлення та відпочинку, організованого дозвілля)	Світлиця, тематичні музеї, експозиційні та актовий зали, бібліотека, кабінет творчості, аудиторії для групової роботи, рекреаційні зони в коридорах, зоокуток, пришкільні майданчики
	Корекційно-розвивальний (створює умови для реалізації індивідуальних програм розвитку, фізичної реабілітації та оздоровлення)	Сенсорна кімната, кімната психолога/логопеда/фізіотерапевта, тренажерний зал, спортивний зал, басейн, кабінет медперсоналу

У проектуванні предметно-просторового середовища необхідно також врахувати формулу «простір і час», що з філософського підходу відображає буття всіх матеріальних систем і процесів [11, 529]. Для загальноосвітнього закладу важливим є формування позитивної атмосфери, в якій відображається не лише сьогодення, актуальні події, а й минуле та майбутнє. Адже минуле акцентує на досягненнях закладу, національних та світових здобутках, тенденціях і традиціях, закладає формування історичного світогляду. А майбутнє – спрямовує діяльність усіх учасників відповідно до філософії освітнього закладу, що особливо актуально із введенням дітей з інвалідністю у загальноосвітній простір.

Крім цього необхідно уникати таких підходів в організації предметно-просторового середовища, які можуть провокувати учасників навчально-виховного процесу до проявів агресії, відчуття створення особливих, кращих умов одним за рахунок інших.

Визначаючи принципи проектування предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища ми опиралися на санітарні норми та правила, принципи ергономіки, архітектурної доступності та універсального дизайну, рекомендації з облаштування середовища для осіб з інвалідністю, державні будівельні норми. Перед розглядом пропонованих принципів, вважаємо за доцільне розтлумачити деякі з цих понять. Отже, санітарні норми та правила – це обов'язкові для виконання нормативні документи, що визначають критерії безпеки та (або) нешкідливості для людини чинників навколишнього середовища і вимоги щодо забезпечення оптимальних чи допустимих умов життєдіяльності людини [12]; ергономіка – це наука, яка досліджує взаємодію людини і робочого середовища [13, 3]; архітектурна доступність – це будинки і споруди, у яких реалізований комплекс архітектурно-планувальних, інженерно-технічних, ергономічних, конструкційних і організаційних заходів, що відповідають нормативним вимогам щодо забезпечення доступності і безпеки маломобільних груп населення [14]; універсальний дизайн у галузі освіти – це дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну [15].

До таких принципів можна віднести: рівність, доступність, гнучкість, зручність, простоту, інтуїтивність, безпечність у використанні матеріалів, обладнання, середовища пересування; інформаційність; терпимість до помилок, можливість легко і швидко їх виправити; застосування малих фізичних зусиль; наявність необхідного розміру, місця, простору; економічність доцільність; єдність змісту та форми; врахування анатомо-фізіологічних особливостей учнів та дорослих осіб, особливостей осіб з фізичними, сенсорними чи когнітивними порушеннями; збалансованість усіх деталей, декору, обладнання; поліфункціональність; естетичність; раціональна організація діяльності суб'єктів освітнього процесу [14; 16 – 18]. Зауважимо, що перераховані принципи розраховані на організацію комфортного середовища не лише для учнів з типовим розвитком та з інвалідністю, а й їхніх батьків та педагогічного

складу (серед яких можуть бути вагітні жінки, люди із малолітніми дітьми, похилі люди чи з інвалідністю).

У процесі проектування і функціонування предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища необхідно передбачити активну участь учнів у ньому, яка може проявлятися у виготовленні предметів власної творчості і їх експонування, облаштування власного робочого місця чи місця зберігання особистих речей.

Якщо розглядати діяльність учня під час навчального процесу як працю, спрямовану на досягнення освітніх результатів, то доцільно застосувати рівні впливу на нього його робочого середовища, які розроблені в ергономіці: 1) *комфортне робоче середовище*, що забезпечує оптимальну динаміку працездатності, гарне самопочуття і збереження здоров'я; 2) *відносно дискомфортне робоче середовище*, що забезпечує під час впливу протягом певного інтервалу часу задану роботоздатність здоров'я, але викликає у працюючого суб'єктивні відчуття та функціональні зміни, які не виходять за межі норми; 3) *екстремальне робоче середовище*, що призводить до зниження працездатності та викликає функціональні зміни, які виходять за межі норми, але не призводять до патологічних порушень; 4) *понадекстремальне робоче середовище*, що призводить до виникнення в організмі учня патологічних змін і (або) до ускладнення чи неможливості в подальшому виконання роботи [19, 18].

Для реалізації інформаційної функції вирішальне значення мають символи, що містять інформацію, яка відтворюється тактильним або графічним способом. Основна мета символіки полягає в інформуванні про напрям руху, місцезнаходження, перешкоди, особливості користування допоміжними засобами, розміщення кабінетів/фахівців, правила поведінки тощо.

Важливо, щоб ці символи були оформленні в одному стилі, мали однакову величину, фактуру, текстуру, розміщуватися на відповідній висоті/відстані, у загальнодоступному місці, щоб їх можна було легко розпізнати і однозначно трактувати. Додатково потрібно використовувати різні засоби супроводу знаків (їх дублювання), які розраховані на різні типи сприймання інформації (зорове, тактильне, звукове, світлове).

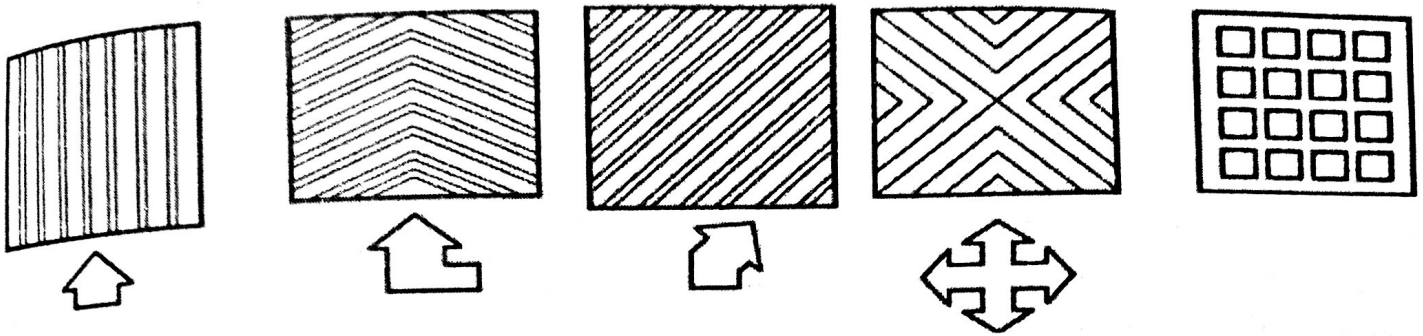
Для орієнтування у просторі використання написів шрифтом Брайля чи звуковий супровід не завжди є ефективним. Тому зараз, під час проектування чи реконструкції навчального закладу згідно з Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (від 30.12.2011, № 418) «Про прийняття національного стандарту «Настанова з облаштування будинків і споруд цивільного призначення елементами доступності для осіб з вадами зору та слуху» застосовують тактильну підніжну плитку, яка виконує два завдання: спрямовує рух людини з порушенням зору та попереджає про перешкоди (двері, сходи, стовп, світлофор тощо). Вона є двох видів: підлогова (у приміщенні) та

наземна (на відкритій місцевості). Особливістю такої плитки є те, що вона має певні рифлення, у якому закодована необхідна інформація, в поєднанні вони містять рекомендації щодо руху (конусоподібні, повздовжні, діагональні квадратні рифи) (мал. 1).

Увага: рух прямо

Увага: поворот

Увага: перешкода

Мал. 1. Інформація тактильних плит

У методичних рекомендаціях щодо предметно-просторового освітнього середовища визначено фактори, які необхідно враховувати під час його створення [21]. Зважаючи на їх актуальність і адаптувавши до середнього загальноосвітнього закладу, пропонуємо під час проектування чи реконструкції предметно-просторового середовища інклюзивного загальноосвітнього закладу врахувати такі чинники: *психологічний* (урахування особливостей сприймання, пам'яті, мислення, психомоторики учнів); *психофізичний* (урахування контактних і дистанційних відчуттів, що формуються при взаємодії учня з об'єктами середовища); *фізичний* (урахування силових, швидкісних і біомеханічних можливостей учнів у взаємодії із об'єктами середовища); *зоровий* (урахування освітлення, розміру і кольору об'єктів як чинників емоційно-естетичного впливу, психофізіологічного комфорту та інформаційного джерела); *слуховий* (урахування сукупності звуків, шуму, які оточують учня); *тактильний* (урахування безпечності та багаторазового використання предметів, матеріалів, обладнання); антропометричний (урахування особливостей зросту відповідно віку та фізичного порушення учнів).

Отже проектування чи реконструкція предметно-просторового освітнього середовища з метою впровадження інклюзивного навчання є одним із актуальних питань сучасного дизайну і одночасно складним організаційним та творчим процесом, який має враховувати: кількість учнів, їх різновіковий та різностатевий склад, різнома-

нітність педології, гендерну політику, відповідність санітарно-гігієнічним вимогам та техніці безпеки, принципам універсального дизайну та ергономіки, види діяльності учасників закладу, конкретні фактори формування середовища і передбачати гармонійне поєднання предметно-просторового та часового аспекту, що мають відповідати філософії навчального закладу та принципам доступності.

Перспективи подальших досліджень полягають в уточненні шляхів проектування предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища, визначенні модернізації змісту вищої педагогічної освіти з метою формування в педагогів інклюзивних компетентностей та в подальшому аналізі інших складових інклюзивного освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник з дизайну і ергономіки / В. О. Свірко, А. Т. Ашерев, О. В. Бойчук, В. М. Голобородько, Є. А. Лавров, Л. В. Ремізовський, А. Л. Рубцов, С.П. Мигаль; Укр. НДІ дизайну та ергономіки, Спілка дизайнерів України. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: НТМТ; Х., 2009. – 131 с.
2. *Монтессори М.* Помоги мне сделать это самому / Сост., вступ. статья М. В. Богуславский, Г. Б. Корнетов. – М.: Издат. дом «Карапуз», 2000. – 272 с.
3. *Сухомлинський В. О.* Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 7 – 390.
4. *Середюк И. И.* Восприятие архитектурной среды / И. И. Середюк. – Львов: Вища школа, изд.-во при Львов. ун.-те, 1979. – 202 с.
5. *Мигаль С. П.* Дизайн середовища: проблеми та перспективи / С. П. Мигаль // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Серія: Архітектура. – 2012. – № 728. – С. 197 – 202.
6. *Лорман Т.* Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / Тім Лорман, Джоан Деплер, Девід Харві; перек. з англ. – К.: – СПД-ФО «Парашин І. С.», 2010. – 296 с.
7. *Ернст Т. К.* Принципи формування архітектурного середовища дитячих освітньо-виховних закладів: автореферат ... канд. наук архітектури: спец. 18.00.01. – К.: 2007. – 20 с.
8. *Косенко Д. Ю.* Предметно-просторове середовище Вальдорфської школи: практика та принципи формування / Д. Ю. Косенко // Вальдорфська педагогіка в контексті сучасних освітніх викликів. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 21 жовтня 2014 року, Київ. За заг. ред. В. Б. Халамендик. – Запоріжжя: Дике Поле, 2015. – С. 100 – 114.
9. *Колупаєва А. А.* Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
10. *Крутії К.* Освітній простір дошкільного навчального закладу. Ч. 1: Концепції, проектування технології створення / К. Крутії. – Запоріжжя : ЛІПС, 2009. – 320 с.
11. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

12. ДСанПіН 5.5.2.008-01 «Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу». – Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/5768-derzhavn-santarn-pravila-normi-dlya-zagalnoosvtnh-navchalnih-zakladv.html>
13. Гервас О. Г. Ергономіка. Навчально-методичний посібник / О. Г. Гервас. – Умань : видавничо-поліграфічний центр «Візаві». – 2011. – 130 с.
14. ДБН В.2.2-17:2006 Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення. – Режим доступу: <http://dbn.at.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-287>
15. Закон «Про освіту» // Верховна рада України: офіційний портал. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
16. Виртосу І. Універсальний дизайн: практичні поради для кожного / І. Виртосу, Т. Печончик. – Режим доступу: http://ud.org.ua/images/news/UniDesign_Web.pdf
17. Архітектурна доступність шкіл: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової-Еннс ; колек. авторів: В. О. Азін, Я. В. Грибальський, Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс. – К: 2012. – 88 с.
18. Карапузова Н. Д. Основи педагогічної ергономіки: навч. посібник для вузів / Н. Д. Карапузова, Є. А. Зімниця, В. М. Помогайбо. – К.: Академвидав, 2012. – 192 с.
19. Основи ергономіки : навч. посіб. / В. О. Свірко, О. В. Бойчук, В. М. Голобородько А. Л. Рубцов. – К.: НАУ, 2011. – 300 с.
20. Методические рекомендации по созданию предметно-пространственной среды в ДОУ. – Режим доступа: <https://sites.google.com/site/fgosdovlad/home/fgos-do--struktura/materialno-tehnicheskoe-obespecenie/trebovania-k-razvivausej-predmetno-prostranstvennoj-srede-dou/metodicheskie-rekomendacii-po-sozdaniu-predmetno-prostranstvennoj-sredy-v-dou>

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

---

1. Svirko V. O., Asherov A. T., Boichuk O. V. (2009). Slovník z dizajnu i ergonomiky. Ukr. NDI dizajnu ta ergonomiky, Spilka dizajneriv Ukrainy. [In Ukrainian].
2. Montessori M. (2000). Pomogi mne sdelat' jeto samomu. [In Russian].
3. Sukhomlynskyi V. O. (1976). Pavlyska serednia shkola. Rad. Shkola. [In Ukrainian].
4. Seredjuk I. I. (1979). Vosprijatie arhitekturnoj sredy. L'vov: Vishha shkola, Izd.-vo pri L'vov un.-te. [In Russian].
5. Myhal S. P. (2012). Dizain seredovyscha: problemy ta perspektyvy. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika», Serii: Arkhitektura, № 728, pp. 197 – 202. [In Ukrainian].
6. Lorman T. (2010). Inkluzyvna osvita. Pidtrymka rozmaittia u klasi: prakt. posib. / Tim Lorman, Dzhoan Deppler, Devid Kharvi; perek. z anh. SPD-FO Parashyn I.S. [In Ukrainian].
7. Ernst T. K. (2007). Pryntsypy formuvannia arhitekturnoho seredovyscha dytiachykh osvitno-vykhovnykh zakladiv: avtoreferat ... kand. arkhitektury: spets. 18.00.01. [In Ukrainian].
8. Kosenko D. Iu. (2015). Predmetno-prostorove seredovysche Valdorfskoi shkoly: praktyka ta

pryntsy py formuvannia. Valdorfska pedahohika v konteksti suchasnykh osvitynykh vyklykiv. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 21 zhovtnia 2014 roku, Kyiv, pp. 100 – 114. [In Ukrainian].

- 9. Kolupaieva A. A. (2009). Inkluzyvna osvita: realii ta perspektyvy : Monohrafiia / A. A. Kolupaieva. – K.: «Sammit-Knyha». [In Ukrainian].
- 10. Krutii K. (2009). Osvitnii prostir doshkilnoho navchalnoho zakladu. Ch. 1: Kontseptsii, proektuvannia tekhnolohii stvorennia. Zaporizhzhia: LIPS. [In Ukrainian].
- 11. Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk: entsyklopedyia / NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H. S. Skovorody; holov. red. V. I. Shynkaruk., Kyiv : Abrys, 2002. [In Ukrainian].
- 12. DSanPiN 5.5.2.008-01 «Derzhavni sanitarni pravyla i normy vlashtuvannia, utrymannia zahalnoosvitynykh navchalnykh zakladiv ta orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu».
- 13. Hervas O. H. (2011). Erhonomika. Navchalno-metodychniy posibnyk. Uman: vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Vizavi». [In Ukrainian].
- 14. DBN V.2.2-17:2006 Dostupnist budynkiv i sporud dlia malomobilnykh hrup naselennia.
- 15. Zakon «Pro osvitu» // Verkhovna rada Ukrainy: ofitsiyniy portal. Electronic resource
- 16. Vyrtosu I., Pechonchuk T. Universalnyi dyzain: praktychni porady dlia kozhnoho. Electronic resource: http://ud.org.ua/images/news/UniDesign_Web.pdf
- 17. Baidy L. Iu., Krasiukovoi-Enns O. V. (by ed.) (2012). Arkhitekturna dostupnist shkil: navch.-metod. posib. [In Ukrainian].
- 18. Karapuzova N. D. (2012). Osnovy pedahohichnoi erhonomiky: navch. posibnyk dlia vuziv. Akademydav. [In Ukrainian].
- 19. Osnovy erhodyzainu: navch. posib. K.: NAU, 2011. [In Ukrainian].
- 20. Metodicheskie rekomendacii po sozdaniyu predmetno-prostranstvennoj sredy v DOU. Electronic resource: <https://sites.google.com/site/fgosdovlad/home/fgos-do--struktura/materialno-tehnicheskoe-obespecenie/trebovania-k-razvivausej-predmetno-prostranstvennoj-srede-dou/metodicheskie-rekomendacii-po-sozdaniyu-predmetno-prostranstvennoj-sredy-v-dou>

Державний комітет зв'язку та інформації України ф.СП-1

ДОСТАВНА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ

ПВ	місце	літер.
----	-------	--------

На ~~газету~~ журнал **68835**

«Особлива дитина: навчання і виховання»

найменування видання _____

Вартість 90 грн на 3 міс.	передплата	кількість комплектів	1
	перeadресування		

на 2018 рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

поштовий індекс _____

код вулиці _____

місто _____

село _____

область _____

район _____

вулиця _____

буд.	корп.	кв

**Державне інформаційно-виробниче підприємство
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»**

Директор видавництва
Олексій ОСЬКІН

Головний редактор редакції журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса редакції та видавництва «Педагогічна преса»:
03057, м. Київ, вул. О. Довженка, 3, 3-й поверх
Тел.: (044) 456-37-02; (044) 456-37-32
www.pedpresa.ua; e-mail: 2345255@ukr.net

Рекламний відділ:
Тел.: (044) 456-37-02; e-mail: pedpressa@ukr.net

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ніна БЕРІЗКО, Оксана ФЕДОРЕНКО
Ніна ЧЕХОВСЬКА, Олександра МАКАРЕНКО

Підписано до друку 12.03.2018 р.
Формат 70×100/16. Папір газет. Друк офсет.
Умовн. друк. арк. 9,1. Обл.-вид. арк. 10,9.
Наклад 256. Зам. 51-03-18.
Друк ТОВ «Фірма Антологія»
03057, м. Київ, вул. О. Довженка, 3